

VESNA MILEK | *biografski roman*

CAVAZZA

*Strastno želi,
strastno ljubi,
strastno delaj,
strastno jej in pij
in pleši in igraj.*

Hafis

Mogoče bi namesto z ljubeznijo moral začeti z boksom. S prvim udarcem. Z bolečino. Aperkat, levi kroše, desni kroše. Srepeč pogled tistega mladega Sicilijanca, ki me je udarjal v ringu, da mi je zavrelo v možganih. Ne prej ne potem nisem doživel take vrste bolečine.

Saj. Prva stvar, ki se je lahko spomnim, je bolečina. Z bolečino sem zrasel.

Že od otroštva se je kot stekla lisica podila za mano. Rad bi se spomnil čisto prve bolečine.

A spomin je kot pes, ki se uleže tja, kamor se mu zazdi. Kje sem že to prebral? Najbrž je to napisal nekdo, ki je vedel, o čem govori. Ker prvo, česar se v tem hipu spomnim, ni bila bolečina, ampak občutek, ko sem se posral v hlače. Bile so pepita hlače, belo-oranžni kvadratki. Imel sem kakih pet, šest let. Še danes me preveje tisti občutek sramu in ponižanja.

Občutek, da si zmeraj sam, sam s svojim sranjem. In s svojo ponižanostjo.

Rad bi se spomnil bolečine ob rojstvu. Menda se da. Marsikaj lahko podoživiš, ne nazadnje poznam tehnike, kako prideš do tistih najbolj bolečih stvari. Več kot pol življenja sem jih uporabljal. Metoda po Stanislavskem,

Lee Strassberg, Stella Adler ... V bistvu je vse eno in isto. Bistveno je, da jih združiš v metodo, ki je samo tvoja.

Za nič drugega ne gre kot za to, kako uspešno manipuliraš s svojimi bolečinami. S srečo gre lažje. A bolečino je treba izvleči iz drobovja. In tako so bolečine, ki sem jih pospravil v najbolj skrit kot omare, s katerimi nisem vedel kaj početi, dobile pomembno vlogo v mojem poklicu. Postale so moja orodja.

Morda mi je to pomagalo, da sem preživel to življenje. Travme, ki si jih preživel, se kot katran zalepijo nate. Misliš, da si šel čez, a ostajajo nekje v tvojem telesu, postajajo gostejše. Misli zgoščene v materijo. Vem, da se misli lahko spremenijo v karkoli. To sem počel celo življenje. Ta skrivnostna alkimija misli. Ne bi mistificiral, nikoli nisem.

A v resnici, v resnici se zdaj ne morem spomniti ničesar. Morda zato, ker gre zares. Ker s tem ne bi rad na svoj obraz dobil točno določenega stanja. Nihče me ne gleda v zate-mnjeni dvorani. Sam sem. In prešinilo me je, mislim, da je prišel trenutek, da moram nekaj povedati. Tako kot je. Zares. Ne vem, zakaj, ne sprašujte me, niti sam ne vem. A če sem začutil, da je to treba narediti, bo že prav.

Zate, sin moj, ki si odšel prvi. Zate, moj drugi sin, ki si odšel, ko sem mislil, da se določenemu človeku zgodi določena kvota bolečine in da mu to daje alibi, da se kaj tako strašnega ne more več zgoditi. Zate, moj sin, ki si vse to preživel in postal tak človek in igralec. Zate, moj sin, ki plešeš breakdance, poslušáš Michaela Jacksona in rišeš Mona Lise in se te té stvari še niso dotaknile. In zate, Mojčka moja. To bom napisal za vas.

• •

Zakaj se potem ne morem spomniti svojega prvega krika, svojega prvega joka? Rodil sem se 2. februarja leta 1939, majhen, črn, kosmat in grd kot opica, drl sem se kot opica. To mi je rekla moja sestra. Imela je šest let, ko sem se rodil. Ko mi je to rekla, jih je imela morda dvanajst. Nič ne rečem. Najbrž je bilo res tako. Morda je bila malo ljubosumna. Takšnega brata si nisem želela, me je dražila. Drl sem se kot jesihar, v bolnišnici so sestre in babica letale okrog mene in res sem bil pokrit s črnim puhom, mi je kasneje potrdila mama. Ne ljubek, rožnat dojenček. Črn in kosmat.

Hecno, še zdaj me špikne pri srcu. Še zdaj, pri sedemdesetih, si mislim, kaj je mama pomislila, ko me je prvič vzela v roke. Me je imela rada takoj? Me je?

Mogoče mi je sestra nabila komplekse že takrat. Strašno je bila ljubosumna. Moji mami je govorila, raje imaš Borisa kot mene. Kar naprej, kot pokvarjena plošča, raje imaš Borisa kot mene, vsakič, ko je nastal konflikt. Morda me je zato tolikokrat prebutala.

Hočem reči, spomnim se prvega joka. Prvega občutka strahu, nemoči. Iz vrtca sva šla s prijateljem k njemu domov. Imel sem kakih pet let. Šel sem sam, takrat sem dosti hodil sam. Vsak dan v vrtec in domov. Pot sem poznal. Ni bilo preveč blizu, kakšna dva kilometra. Megla, tu in tam kakšen avto, dišalo je. Tega vonja Milana se še vedno spomnim. Včasih mi pride v nosnice, kar tako, se preseli nekam pod grlo in potem v prsi in ne vem, kaj bi naredil z njim.

No, in grem na obisk, k Mariu grem, najprej me pelje v stanovanje, velika soba, okrogla soba, vsaj zdela se mi je okrogla v poltemi, zagrnjene zavese. V sobi ni nič drugega kot velika postelja z železnim ogrodjem, v njej leži njegov oče. Zaradi bolezni ni mogel več prenašati svetlobe. Papa bo kmalu umrl, mi pravi fant. Pojdiva se ven igrat. Papa bo kmalu umrl. Ta stavek mi je ostal v spominu, prišel mi je v misli takrat, ko je čez štiri leta na postelji v naši sobi ležal drug moški, ki je bil moj oče.

Ne vem, zakaj me je Mario peljal tja, v tisto sobo. Šla sva ven, na igrišče pred blokom, in se igrala. Postalo je temno. Pomislil sem, kaj bo rekla mama. Domov moram. Poslovil sem se in šel. Droben, suh fantek s torbico. Hodil sem po temnih ulicah, se obrnil. Šel v drugo smer. Iskal znan vogal, stavbo. Hodil sem in hodil in v temi nisem več prepoznal nobene znane stavbe, nič. Začel sem jokati. Naokrog ni bilo videti žive duše. Izgubil sem se. Kako naj pridem domov? Še zdaj čutim v grlu tisto stisko, utrujenost, nemoč. Nič več nisem videl zaradi solz, samo hodil sem, vsake toliko se je mimo pripeljal kakšen avtomobil. Pred mano se je iz megle izluščila postava. Mlad, visok fant se je sklonil k meni:

Kaj je, fantek? Kaj delaš tukaj? Počepnil je k meni in me pobožal po glavi.

Si se izgubil? je rekel mehko v italijanščini. Pokimal sem.

Veš, kje si doma?

Zajecljal sem mu naslov. Naslov sem znal na pamet. Via Lomellina 49/III. Pridi z mano, je rekel. Odpeljal te bom domov. Prijel me je za roko in jaz sem mu sledil. Niti pomislil nisem, da bi me lahko peljal kam drugam kot domov k mami.

Njegova dlan je bila topla in močna, hodil sem za njim, pomirjen.

Prišla sva do vrat, potrkal je, mama je odprla, živčna, oči obrobljene od joka.

Kje si bil? Pa kje si bil? je zakričala v slovenščini. Saj vendar znaš priti domov? Nasmehnil sem se skozi solze, potolažen. Mama je bila v skrbeh zame. Komaj sem čakal, da me stisne k sebi. Fantu se je zahvalila, spomnim se, da mu je dala deset lir, za nas je bilo to malo premoženje. Ko je odšel, me je zgrabila in našeškala po riti. Dala me je v lavabo in me celega oprala, umazane noge sem imel, tega se spomnim. Najbolj občutka, kako nepravilno se mi je zdelo. Zakaj me je natepla? Saj nisem naredil nič narobe. Šel sem k prijatelju iz vrtca in potem sem se izgubil. Bila je tema in jaz sem majhen. Ni me bolela rit, ampak krivica. Zakaj sem si to zaslužil? Ampak bil sem doma. To je bilo v redu. Prvič sem se izgubil. Najbrž nisem jokal prvič, ampak to je prvi jok, ki se ga spomnim.

VONJ PO MILU, 1942

Zvečer, ko se uležem, se začne. Spomini iz otroštva, vonji, vsakič ko ležem spat, se nekaj razpre ... Prijetno mi je, kot neko zatočišče. In včasih ne vem, ali sem to res doživel, se mi samo dozdeva ali je pregneteno z mojo domišljijo, željami, strahovi ...

Po mojem so se te stvari zgodile. Zato, ker verjamem, da so se. Morda so bile v očeh tistih, ki si delijo spomine z mano, stvari popolnoma drugačne, a to so pač moji spomini. Zgodili so se meni.

Ko se zavrtijo slike, podobe, so vedno povezane z vonji. Vonj je tisti, ki te v hipu lahko prenese nazaj. In se začne odpirati, razpirati ... Ampak potem se kar naenkrat ustavi – in ne moreš več naprej. Poskušaš, poskušaš, a ne gre. In potem preskočiš k drugi podobi, k drugemu vonju.

Vonj je hecna stvar. Vse se spreminja, vonj ostane.

Najzgodnejši vonj, ki mi pride v nosnice, je vonj po milu. Moja mama je dišala po milu. Spimo v isti postelji, mama, sestra Tatjana in jaz, in se tiščimo skupaj pod odejo. Svet je mehak in varen.

Vonj po golažu, po ognju mi prikliče v spomin drugo podobo, če je ne bom izpisal, bo izpuhtela. Zdi se mi, da je pomembno. Podoba je jasna kot fotografija. Stara kasarna, malo ven iz Solkana, vsepovsod vojaki, nekaj jih sedi okrog ognja, nedaleč proč so privezani konji. Vojna je. Sedim na tramovih pred kasarno, poleg poročnika Merla, visokega temnega Italijana. Merlo pomeni po naše kos. Merlo je moj zaščitnik. Gledam ga kot boga. Vojaki se šalijo. Kažejo mi orožje, konje. Med smehom

mi eden prinese vojaško menažko. V njej sta riž in golaž. Lahko jem iz vojaške menažke in sedim poleg poročnika Merla. Najpomembnejši fant na svetu sem.

Posadi me na konja pred sabo, lahko držim za uzdo in jaham z njim. Prah makadama se dviga za nama, držim se pokonci in ponosno, poročnik Merlo me pohvali, da sem pravi vojak. Prijahava do naše hiše. Roži stoji na vratih z zaskrbljenim obrazom. Polkovniku se nasmehne. Grazie. Po italijansko. Vzame me s konja, me krcne po glavi.

Ti fant ti, si nam naredil skrbi. To je bilo leta 1941, Solkan je bil pod Italijo.

• •

Poletja sem s sestro preživiljal v Solkanu, pri teti Roži ali v Vicenzi pri sestrah in mami mojega očeta.

Oče moje mame je bil mizar iz Solkana. Nono Franc Bratuž je bil zaposlen kot mizar pri avstrijskih državnih železnicah v delavnicah za popravilo voz in strojev na severni postaji v Gorici. Delavnice so po prvi svetovni vojni prevzele italijanske državne železnice, slovenske železničarje so fašistične oblasti preselile v Italijo. Sistematična politika fašistične Italije, asimilacija se temu reče lepše. No, mojega nona so skupaj z ženo in sedmimi otroki prisilno preselili v Vicenzo. Nona je umrla, preden sem se rodil, Franc je ostal sam s sedmimi otroki. Ena od hčerk, Rozalija Bratuž, naša Roži, je prevzela vlogo mame.

Zgodovina je čudna stvar.

Če jih fašisti ne bi deportirali v Vicenzo, ne bi bil Cavazza. Morda bi bil kaj drugega, ali me sploh ne bi bilo.

Veliko kasneje sem izvedel, da je bila mama najprej zaljubljena v nekega fanta iz ugledne rimske družine, ki jo je potem nenadoma pustil. Ernesto je bil njegov dober prijatelj, prihajal je v Vicenzo, tam je imel prijatelje. V mamu je bil menda zaljubljen že prej. Zaljubljen v prijateljstvo dekle. Podrobnosti nisem nikoli izvedel. Ernesto in moja mama Lidija sta se poročila in šla živeti v Milano. Isto leto je na svet prišla moja sestra in potem, šest let za njo, še jaz.

Rojen v preddverju vojne.

Mama, sestra in jaz se stiskamo pod posteljo, neznošen hrup, raztreščeno steklo okenskih šip, drobcu stekla po postelji, po tleh. Nedaleč stran je razneslo plinarno. Vojna je bila zame tudi to, da nas je zeblo, da smo bili lačni in da so bombe padale na našo ulico. Vojna je bila edina igra, ki smo se jo takrat igrali. Mulci iz našega bloka so bili v vojni z mulci iz drugega bloka. Vmes je bil velik, neurejen vrt, to je bilo naše bojno polje. Ko so prišli na naš teritorij, smo jih obmetavali s kamni. Razlog za vojno: oskrbnikova hčerka Marcella, za katero smo se podili.

Živimo v enosobnem stanovanju na Via Lomellina 49/III v petem nadstropju. Velika vhodna vrata, debela kakih dvajset centimetrov, pred temi vrati so ubili očeta mojega prijatelja, Gigina. Mafija, so govorili. Nikoli ni spoznal svojega očeta, mama je bila noseča z njim, ko je prišel naročen umor. Kar naprej je visel pri nas, ni šel rad domov.

• •

Ja, mama je vedno dišala po milu. Za vratom ji je nihal velik pravokoten obesek z akvamarinom. Ujemal se je z njenimi očmi. Rekla je, da ji ga je kupil oče.

Rad bi se spomnil očeta še pred vojno, vsaj vonja, dotika brade, ko me je stisnil k sebi. Če me je.

Tatjana mi je govorila, kako jo je jemal s seboj v milansko opero. Oblekla se je v najboljšo obleko, mama ji je počesala lase, in sta šla, z roko v roki. Na pamet je znala vse velike operne arije. Ko se je pri Uršulinkah začela učiti klavir, je bil najsrečnejši na svetu. Zelo sta bila povezana, moj oče in sestra. Nikoli si nisem mislil, da lahko zavidaš nekaj, kar je bilo, nekoč, takrat, ko te sploh ni bilo na svetu. Moji sestri sem zavidal spomine.

Kaj vem o svojem očetu?

Nikoli ni maral vojne, mi je govorila mama. Že v prvi svetovni vojni se je boril na soški fronti. Zato sem kasneje strastno prebiral Hemingwaya. In zato me prav nič ne zanima, ali je bil Hemingway res tam ali ne, kar zdaj razkrivajo naši zgodovinarji, tudi zaradi Ernesta Hemingwaya sem bolje spoznal svojega očeta.

Junija 1940, ko je Italija stopila na stran Hitlerjeve Nemčije in napovedala vojno Angliji in Franciji, so ga spet vpoklicali v vojsko. Imel sem eno leto in ničesar se ne spomnim.

Tu in tam zvok letal, ki preletavajo Milano. Bombe, ki padajo na našo ulico. Sestrin prestrašen obraz, ko me stiska k sebi. Redek trenutek je, ko sva zaveznika. Objeta sediva na zofi in čakava, da bo mimo.

In kdo ve, zakaj se spomnim kapitulacije Italije.

To so slike, ki ostanejo. Celo mesto je govorilo o tem, kako bodo obesili Benita Mussolinija, njegovo ljubico, njegove sodelavce. Hotel sem tja, tega se spomnim, štiri-letni fantek sem hotel tja, pa mi je mama preprečila.

Zato pa je šla sestra, na Piazzale Loreto, kjer so ga obesili na železno ogrodje porušene stavbe. Z glavo navzdol, skupaj z najožjimi sodelavci in njegovo ljubico.

MOJ OČE, 1945

Kmalu zatem se s fronte vrne oče.

Pridem iz vrtca in za mizo sedi shujšan, upadel moški. Dvigne pogled. Se poskuša nasmehnuti.

Glej, Boris, to je tvoj papa, pravi mama.

To ni moj papa, pogledam v tla.

Moj oče bi moral prijahati na konju, ponosen, kot poročnik Merlo. To ni moj oče.

Ja pa je, Boris, poglej svojega očeta, poglej ga.

Dvignem pogled in se srečam s pogledom tujca. Ne vem, kaj si misli. Morda misli isto: Kdo je ta suh črn fantič, tujec. Sestra pride, krikne in se mu vrže v naročje. Stiska jo k sebi, boža po laseh. Sestro pozna, mene ne.

Pred vojno so preživelu lepo obdobje, moj oče, sestra in mama, takrat so bili srečna družina. Hodili so na počitnice k teti Rožici v Solkan, jedli v gostilnah, hodili v opero, na konjske dirke. Svet je bil lep in poln upanja. Potem je prišla ta prekleta vojna. Kolikokrat sem slišal ta stavek: In potem je prišla ta prekleta vojna. Če ne bi bilo te preklete vojne.

Moj oče nikoli ni govoril o vojni. Z mano sploh ne. Tudi s Tatjano ne. O vojni nikoli. Vem, da je sovražil vojno. Nesmiselnost ubijanja.

Vem, da je tam staknil amebo, ki mu je razžrla jetra. Ameba. To je v mojih ušesih takrat zvenelo strašno in skrivnostno.

Veliko let kasneje sem v knjigi, ki jo je v spomin moji sestri napisal njen mož Tomaž Marušič, prebral, da je umrl za malarijo. Da je hiral dolgo časa, dokler mu ni odpovedalo srce. Umril je sestri na rokah.

Pil je in kadil, ni se držal nazaj. Če bi se vsaj malo pazil, bi bilo morda drugače, sem včasih slišal reči mamu. Če bi se vsaj malo pazil ... Tako sem se zalotil, da razmišljam večkrat, ko sem odraščal. Kako drugače bi bilo, če bi bil še z nami. Če bi se vsaj malo pazil.

Spomnim se, da je pil rdeče vino. Veliko rdečega vina. Da je kadil tobak.

Mama me je večkrat poslala, da ga grem iskat v gostilno. Dolge mize, pregrnjene z belimi prti, polite z rdečim vinom. Karte na mizi, cigarete v pepelnikih. Dišal je po tobaku. Veš, kako tvoj oče diši po tobaku, je večkrat rekla mama. Povohaj v žepe tvojega očeta, glej, kako lepo diši.

Mama pripravlja večerjo, naredi pogrinjek, čakamo očeta, ki ga ni. Mama me pošlje ponj, kot že tolikokrat. Grem v gostilno nedaleč stran, tam ga ni, grem v drugo, kjer kartajo njegovi prijatelji, tudi tam ga ni.

Ko pride domov, mu mama očita, kje je bil, kot že tolikokrat. Večerja je hladna.

Sem poslala Borisa, da te pojde iskat, a te ni bilo tam, govori in njene oči streljajo. Imajo drug pomen, ki ga ne razumem. Niti pri tvojih te ni bilo, pravi mama, pomenljivo poudari zadnje besede.

Oče besen zgrabi prt in ga potegne. Vsi krožniki in kozarci zletijo na tla in se raztreščijo pred našimi nogami. Sestra zajoka.

Naslednje jutro oče odide, vrne se čez dobro uro in brez besed na mizo položi nov set krožnikov.

Včasih smo šli skupaj na piknik. Velike družine z otroki. Otroci se igrajo na travi, moški sedijo skupaj, kartajo, pijejo, govorijo. Tisto, kar govorijo, ni za naša ušesa. Žen-

ske sedijo skupaj in govorijo. Tisto, kar govorijo, lahko otroci poslušamo.

Kaj vem o svojem očetu?

Edina nežnost, ki se je spominjam, da me s čevljem sune v rit.

Njegov raznežen pogled, ko se iz gramofona razleže arija iz La Boheme.

Moj oče gre sredi noči na cigareto. Vstane iz postelje, jaz se zbudim, s postelje strmim, kako gol korači čez sobo. Do takrat nisem nikogar od odraslih videl golega.

Kaj še vem o svojem očetu?

Da je bil sin očeta, ki je delal v kamnolomih v vasici Grancone v bližini Vicenze. Moja sestrična mi je veliko let kasneje povedala, da je moj nono, očetov oče, umrl zelo mlad. V lasti je imel kamnolom, kjer so rezali kamnite plošče. Ni mu šlo slabo, a je vse zapil in zakockal. Žena ga je zapustila še pred smrtjo. S petimi otroki je prišla iz Grancone v Vicenzo. Otroci so začeli takoj delati. Dve moji teti sta bili nepismeni in sta ostali nepismeni. Moja teta Ema je bila sobarica v nobel hotelu v Vicenzi, dobra kot kruh, umrla je, ko je bila stara 93 let. Tudi druga teta Maria, ki ga je rada dala na zob, ni znala ne brati ne pisati. V Vicenzi sta živela še zia Sandra in zio Giuseppe, tudi on je delal v hotelu, kot natakár.

Kakšno poletje sem šel k teti Roži in nonu v Solkan, drugič v Vicenzo. Lepo mi je bilo tam.

Teta Ema je drobna, vitka, poskočna. Vsakič ko pridem, me stisne k sebi, na levem licu ima bradavico, iz nje ji raste dlačica. Rad imam tudi bradavico z dlako, ker je Ema dobra z mano. Rada se smeje. Pelje me v Paladijevo gledališče, sprehajava se po Piazza dei Signori,

včasih se nam pridružita zia Sandra in Maria, držimo se za roke in opazujemo ljudi, ki hodijo mimo ... Berarče pred baziliko, bogataške družine, lepo oblečenim otrokom se sladoled cedi med prsti ... Tudi jaz dobim sladoled. Vaniljev sladoled. Ponosno ga držim v rokah. Ližem ga počasi, naj traja, naj traja čim dlje.

Teta Ema in nona živita v delavski hiši, s straniščem na štrbunk, namesto tuša cev. Sredi kuhinje stoji kamin, rad gledam ogenj v njem. Rad gledam, kaj kuha moja nona. Poleg kamina je velika plošča iz marmorja in korito za pomivanje posode. Sredi kuhinje loputa, vanjo vržemo smeti, ki se potem kopičijo v pritličju. Vsako jutro pride smetar in pobere smeti iz pritličja. Mussolinijev dizajn.

Zelo rad sem imel kurjo juho, spomnim se, kako je nona ubila kuro. Prijela jo je za noge, jo zavrtela, da se ni upirala, potem pa položila glavo v odprt predalnik in močno zaloputnila. Drlesk.

Moja nona je bila stara 92 let, ko je umrla, bil sem še zelo majhen, ko sem bil na njenem pogrebu. Zdaj bi bila stara kakih 155 let.

Dedek bi bil star 170. Tako je to.

AMADO MIO, 1946

Kaj še vem o svojem očetu?

Da je imel pravilne poteze, da je imel dolge prste in lepe nežne roke.

Da se je lepo oblačil. Spomnim se temno modre obleke s svetlimi črtami, rigatto, kot ji pravijo Italijani. In spomnim se njegovih kravat. Zavezoval jih je spretno, morda malo gizdavo, pred ogledalom.

Nosil je čevlje, ki so škripali. Če čevelj ni škripal, ni bil pravi čevelj.

Če je škripal, je pomenilo, da je narejen ročno, iz najboljšega kosa usnja, iz hrbta goveda. To je bilo znamenje: če čevlji škripajo, jih nosi človek, ki ima denar.

Pred vojno je bil vodja prodaje v veliki trgovini s preprogami in blagom. Po vojni je prišla kriza, lastnik trgovine ga ni mogel več vzeti v službo. Zato pa je očetu prodal preproge po nižji ceni in oče jih je preprodajal na tržnici.

Na dvorišču je imel tricikel, na katerega je naložil preproge, jaz sem šel včasih z njim, mu jih pomagal razstaviti po stojnici. Ženske so se ustavljale, klepetale, se smejale, oče je bil čeden moški. Kakšna ženska me je pobožala po glavi. Samo enkrat sem videl, da je neka gospa preprogo tudi kupila. Bila je lepo počesana, urejena, z nizom biserov okrog vratu, v temnomodri obleki. Lepo se je smejala. Najbrž jih je prodal več. Takrat smo vseeno živeli malo bolje. Včasih mi je dal nekaj drobiža za kino.

Stopam proti bližnjemu kinu, mulec v kratkih hlačah, roka se mi trese od vznemirjenja, ko kupim vstopnico.

Vstopim v napol prazen kino, začne se špica, zamolkel glas pripovedovalca, uvertura, in potem sem noter, pozabim na očeta, ki kašlja in prodaja preproge, pozabim na to, da sva se s sestro stepla.

Enkrat takrat sem prvič videl Gildo. V glavi brni od podob, ki jih ne razumem. Ruleta, pištole, Gilda ... Ognjeno rdeči lasje, mlečna polt, ki se sveti, priprt pogled, cigareta z ustnikom ... In poje. Kako poje. *Amado mio* ... Najbolj se spomnim prizora, ko si v črni, oprijeti obleki snema rokavico, stresa z rdečimi lasmi in poje *Put the blame on mame* ...

Rita Hayworth je bila moja prva fantazija kot pri mulciah iz Pasolinijevih spominov.

• •

Mama in oče.

Sta se kdaj poljubila pred mano? Sta se kdaj objemala, si izkazovala nežnosti? Najbrž sta se, a te podobe ne najdem.

Jo je imel rad? Ga je imela rada? Najbrž že.

Kasneje mi je večkrat rekla, da je bil pred vojno moj oče izjemno lep moški. Črnih gostih las, plamtečih črnih oči, nekaj arabskega je bilo na njem, bil je vedno gladko obrit.

Rekla mi je, da je bil dober, srčen. Da je sovražil vojno in fašizem, kakršnokoli nasilje. Da je bil vedno občutljiv za krivice. Da je v družbi vedno dajal za runde. Da je ljubil konjske dirke, sem vedel tudi sam. Včasih me je vzel s sabo na San Siro. Tam, kjer so bile nogometne tekme Inter : Milan, so zdaj galopirali čistokrvni konji. Strastno je stavil, pogosto na napačnega konja. To vem, ker je iz San Sira odhajal zamišljen, z gubo med očmi. Spomnim se

moških s klobuki, cigaret med zobmi. Kričanja, navijanja, topota konjski kopit. In jezdecev, kot bi bili prilepljeni na njihove hrbte. Veliko kasneje sem se zaljubil v žensko, ki je oboževala konje.

Oče je ljubil opero, sem to že rekel? Še pred drugo svetovno vojno je redno zahajal v milansko Scalo. Takrat je s sabo vodil sestro, zdaj je enkrat vzel s sabo mene. Ne spomnim se opere, samo nekakšne zelenkaste svetlobe. In očetovega obraza, zamaknjenega, ko je strmel na oder. Mama mi je kasneje rekla, da mu je bila vseč neka operna pevka. Morda si je izmislila, morda je bilo res. Ko je bil doma, so iz gramofona in radia v kotu v kuhinji donele operne arije. Še zdaj vidim naslove na ovitkih plošč ... La Boheme, Carmen, Tosca, Rigoletto, Madame Butterfly, Cavalleria rusticana, to sem imel še posebej rad, je rekla mama.

Včasih me je vzel s sabo v partijsko celico. V zadušljivem prostoru so se gnetle moške postave. Vse je bilo rdeče. Rdeče zastave. Rdeči plakati.

Ko vstopiva, ga trepljajo po ramenu.

Salute Cavazza, salute Ernesto ... Nekdo me krcne po glavi. Glej ga, piccolo Cavazza. Čez sobo visi občutek, da se tam dogaja nekaj velikega, nekaj prepovedanega, ampak dobrega. Dobrega, ker je tam moj oče.

Veš, kam hodi papa? sem potem rekel mami. Tja, kjer je vse rdeče.

Vse rdeče? je rekla in se nasmehnila.

Naslednje jutro so me v šoli skupaj s še štirimi sošolci posedli v zadnji klopi.

Učiteljice in učitelji so nam povedali, zakaj. Ker so naši starši komunisti. Tam sedite zato, ker so vaše družine

komunistične, je jasno? Povejte to doma. Saj nismo niti vedeli, kaj komunizem je. Zame je bil komunizem rdeča barva. Zaradi komunizma sem sedel v zadnji vrsti. Zaradi komunizma sem dobil slabšo oceno, kot sem si jo zaslužil. V šoli smo prvo poletje po vojni dobili UNRRA pakete, pomoč, ki so jo pošiljali Američani. Jajca v prahu, mleko v prahu, sladkor. Učiteljica je poklicala tiste učence, ki smo sedeli v zadnji klopi. Vstanite. Nato je pomenljivo dvignila glas.

Vi, doma povejte, da tega niso poslali Rusi, ampak naši prijatelji Američani.

Tisto polletje je v razred stopil moški. Poklical je učiteljico na stran in ji nekaj zašepetal. Ko je moški zaprl vrata za sabo, je na glas rekla: Cavazza, pojdi domov, oče ti je umrl.

Hladno, rezko, kot da ni nič. Pojdi domov, Cavazza.

Med otroki je završalo, ozirali so se nazaj v zadnji klop. Vstal sem, zložil svoje potrebščine v torbo in med klopmi odtaval ven.

Vedel sem, da je zelo bolan, zadnje tedne je samo ležal v postelji. Spomnim se, kako me je držal za roko. Slab sem, je zašepetal s suhimi usti. Sestra je sedela ob njem.

Mama, bo ozdravel, papa? sem spraševal.

Seveda, saj zdaj imajo že taka zdravila, seveda bo.

Že na stopnišču sem slišal zvoke, govorjenje, mrmanje ... Ko sem vstopil, je bilo stanovanje polno ljudi v črnem. Bil sem zmeden, jokal sem, mama me je objela, božala.

Pa če je rekel, mama, da pride nazaj. Obljubil je, sem hlupal. Obljubil je. Ko je odhajal v bolnico, po stopnicah, sem klical za njim: Papa, kam greš?